

Västervik II vindkraftsprojekt, Kristinestad

BILAGA 4: ARKEOLOGISK INVENTERINGSRAPPORT

(MIKROLIETTI OY)

KRISTINESTAD
Västervik 2
Arkeologisk inventering
i projektområdet för vindkraftsparken
2023

Alexander Bakhia
Timo Sepänmaa

Beställare: Ilmatar Energy Oyj

Innehåll

Grundläggande uppgifter	2
Inventeringen	3
Terrängarbeten	4
Resultat	5
Källor	5
Gamla kartor	6
Översigtskarta	7
Objektsförteckning	7
Objektsbeskrivningar	8
1 KRISTINESTAD SIDEBY-STENRINGSBACKEN N	8
2 KRISTINESTAD SIDEBY-STENRINGSBACKEN	9
3 KRISTINESTAD HEDMOSSEN	12
4 KRISTINESTAD NORRGRANN	13

Pärmbild: Storkärrets åker i mitten av undersökningsområdet, fotograferat mot sydost.

Grundläggande uppgifter

Område: Projektområdet för Västervik II vindkraftspark i den södra delen av Kristinestads kommun, cirka 20,7 kilometer söder om Kristinestads kyrka. Projektområdet har en areal på cirka 2 400 hektar.

Syfte: Att utreda fornlämningar och andra arkeologiska kulturarvsobjekt som bör skyddas.

Arbetstid: 19.9.2023 och 21.9.2023.

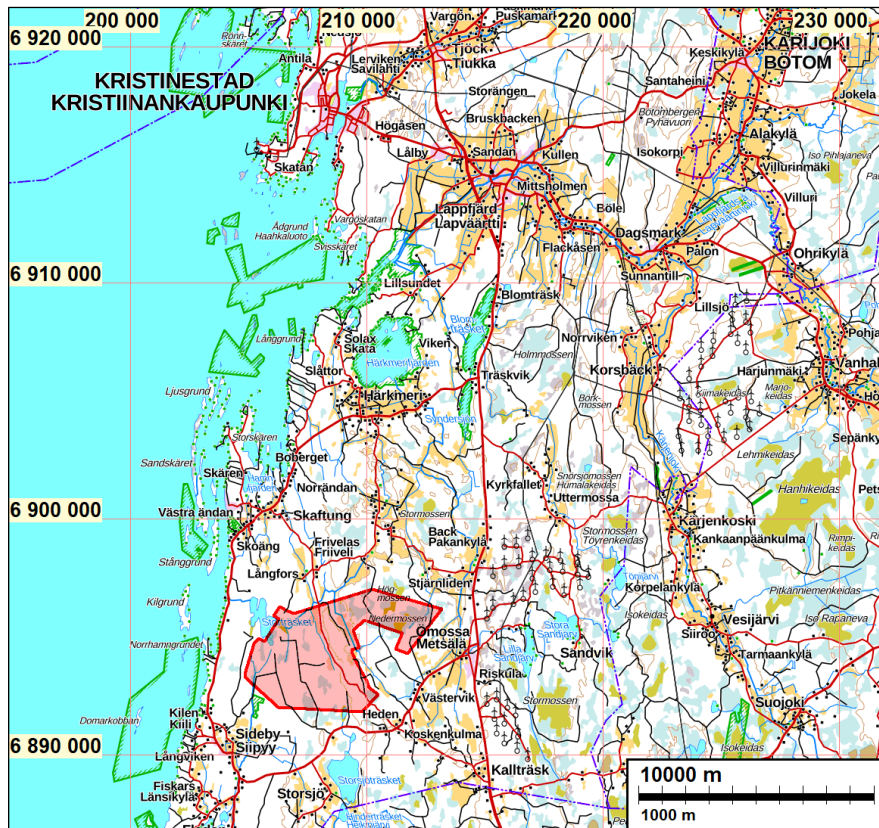
Beställare: Ilmatar Energy Oyj

Utredningen är gjord av: Alexander Bakhia och Timo Sepänmaa, Mikrolitti Oy.

Resultat I projektområdet för vindparken fanns före inventeringen två kända fasta fornlämningar som båda är stenrösen från bronsåldern (rapportens objekt [1 Kristinestad Sideby-Stenringsbacken N](#) och [2 Kristinestad Sideby-Stenringsbacken](#)). Till objekt 1 anslöt en tjärdal från historisk tid som underobjekt. Tjärdalen i fråga har i denna inventering skiljts åt som ett eget objekt (3 Kristinestad Hedmossen). I inventeringen "återfanns" ett röse som undersökts av Tallgren 1912, men som inte hittats och som ansluter till objekt 2. Övriga tidigare okända fasta fornlämningar eller andra arkeologiska skyddsobjekt hittades inte.

I den södra delen av området konstaterades ett övrigt arkeologiskt objekt (inte skyddsobjekt), en boplats från 1900-talet [4 Kristinestad Norrgrann](#).

Efter inventeringen finns det 3 kända fasta fornlämningar i området, av vilka 2 är stenrösobjekt från bronsåldern, 1 tjärdal, 1 övrigt objekt från historisk tid (boplats från 1900-talet). Fasta fornlämningar (planbeteckning sm) är arkeologiska skyddsobjekt, vilket övriga objekt inte är.

Undersökningsområdet har markerats med röd skuggning.

Förklaringar: Koordinater och kartor enligt koordinatsystemet ETRS-TM35FIN. Kartorna har lånats från Lantmäteriverkets terrängdatabas 9/2023, om inget annat nämns. Fornlämningsregistret har kontrollerats 9/2023. Fotografierna har inte lagrats i något officiellt arkiv och de har inget samlingsnummer. Fotografierna har lagrats på Mikroliitti Oy:s server och dess säkerhetskopior. Fotografierna har tagits av: Timo Sepänmaa & Alexander Bakhia.

Inventeringen

I Västervik i Kristinestad pågår ett vindkraftsprojekt. Ilmatar Energy Oy beställde en arkeologisk inventering av det planerade vindkraftsområdet av Mikroliitti Oy. Alexander Bakhia och Timo Sepänmaa utförde terrängarbetena för inventeringen 19.9.2023 och 21.9.2023, förhållandena var goda med tanke på arbetet.

Det inventerade området ligger i Sideby i Kristinestad, drygt 20 kilometer söderut från Kristinestad. Undersökningsområdet omfattar cirka 24 km². Till topografin är undersökningsområdet ganska svagt sluttande och består huvudsakligen av moränmark. Ställvis förekommer kalhällar. Terrängen består av skog, delvis utdikad myrskog, myrar och åkerområden. Området korsas av tre små åar: Mässträskbäcken i den sydvästra delen av området, Sandåsdiket i den nordvästra delen av området och Snoddiket i den mellersta delen av området. Den nordvästra delen av området gränsar till den sydöstra delen av Storträsket (6,8 m ö.h.). I den sydöstra delen av området finns två träsk, Småträsket (15,3 m ö.h.) och Hedmossen (ca 27 m ö.h.) som med tanke på sina myrartade stränder tidigare varit större men ändå med en diameter på tydligt under en kilometer. En del myrar i området kan ha varit sjöar under en lång tid efter att de avsnörts från havet.

Området ligger cirka 7–32 meter över havet. De lägsta nivåerna finns i väst i omgivningen av Storträsket och de högsta vid moränryggen i den sydöstra delen av området (32 m ö.h.). Huvudsakligen ligger planeringsområdet på nivån 10–25 m ö.h. De högsta punkterna har framträtt ur havet under bronsåldern och de lägsta i början av medeltiden. Före inventeringen fanns det två

kända fasta fornlämningar i området ([1. Sideby-Stenringsbacken N](#) och [2. Sideby-Stenringsbacken](#)). De är båda stenrösobjekt från bronsåldern – den ena omfattar ett underobjekt som är en tjärddal från historisk tid. Det sist nämnda underobjektet har i denna rapport angetts som ett eget objekt (3 Kristinestad Hedmossen). De ligger i det högst liggande området i undersökningsområdet, cirka 32 m ö.h.

Tidigare har arkeologiska inventeringar i området gjorts av Markus Hiekkänen 1980, Vesa Laulumaa 2006 och Tapani Rostedt 2012. Arkeologiska utgrävningar har gjorts vid ett objekt 1912, då A.M. Tallgren grävde vid röset vid fornlämning [2. Sideby-Stenringsbacken](#).

Undersökningsområdet ligger i före detta Sideby kommuns samt Sideby, Skaftung och Ömossa byars område. Från medeltiden fram till början av modern tid hörde byn Sideby till Ulvsby socken och byn Skaftung till Närpes socken. Inom ramen för denna undersökning var det inte möjligt att utreda till vilken socken nuvarande Ömossa bys marker har hört under medeltiden. I skiftet mellan 1500- och 1600-talen fram till 1860 har området varit en del av Lappfjärds socken. Åren 1860–1973 var Sideby en självständig kommun tills den anslöt sig till Kristinestad. Under historisk tid har undersökningsområdet varit utmark mellan byarna där fast bebyggelse dykt upp först under andra hälften av 1800-talet. Numera finns det fast bebyggelse i området. På Sideby sockenkarta (första året för utarbetat av kartan 1846, senare pålimningar på kartan) har skiften markerats genom pålimningar i den södra delen av projektområdet, i byn Sidebys område. På dessa har bl.a. ängar markerats, men ingen bebyggelse. På dessa finns markeringen "Hanses Hemmans". I områdena fanns inga tecken på bosättningar eller till exempel röjningsrösen trots sökande. På de tidigaste grundkartorna från 1972 har mer åkrar än i nuläget markerats i projektområdet. I den södra delen av området i närheten av ett litet åkerområde har två gårdar markerats (Norrback och Norrgrann). På grundkartor från 1986 har inga byggnader längre markerats i området. Området i fråga behandlas i samband med objekt 4 i rapporten.

Numera (2023) finns det fortfarande åkrar i området, huvudsakligen i den mellersta delen av området, men ingen bebyggelse. Eftersom området har legat mellan flera byar undersöktes punkter som lokaliserats vid gränserna mellan byarna på sockenkartan. I området konstaterades inga råmärken som skulle ha verkat gamla. På sockenkartor från 1800-talet finns inga markeringar av till exempel kvarnar, betydande gamla vägar eller andra konstruktioner av vilka det kunde finnas arkeologiskt sett betydande lämningar kvar.

Terrängarbeten

Vid inventeringens terrängarbeten undersöktes de kända fornlämningarna i området. Vid förberedelserna för terrängarbetena undersöktes en höjdmodell som baserar sig på Lantmäteriverkets laserskanning. Från den söktes fenomen och terrängformer som kunde tyda på arkeologiska lämningar. På höjdmodellen observerades några gropliknande objekt som granskades i terrängen. De konstaterades alla vara naturformationer eller moderna marktäktsgröpar. Sideby sockenkarta (1846) och grundkarta (1972) undersöktes för att lokalisera historiska objekt, såsom bebyggelse och råmärken. Områden i närheten av ängsområden som markerats på sockenkartan från 1800-talet och råmärken mellan byarna undersöktes i terrängen. Det hittades inga tecken på arkeologiska objekt. Platser som med tanke på terrängformer och jordmån ansågs vara gynnsamma med tanke på fornlämningar (boplatser, gravrösen) undersöktes i terrängen till fots, genom att studera terrängen okulärt och ställvis genom att gräva provgröpar. Synligheten i de skogbevuxna områdena var ställvis väldigt god, över 100 meter. I gran- och blandskogarna var den ställvis dåligt, ungefär 10 meter. Från alla körbara vägar i området observerades terrängen från bil.

Resultat

I projektområdet för vindparken fanns före inventeringen två kända fasta fornlämningar av vilka båda är stenrösobjekt från bronsåldern (objekt 1 och 2). Till objekt 1 ansluter en tjärdal från historisk tid som underobjekt i fornlämningsregistret. Det sist nämnda underobjektet har i denna rapport angetts som ett eget objekt (3 Kristinestad Hedmossen). Vid inventeringen hittades inga nya fasta fornlämningar.

I den södra delen av området konstaterades ett övrigt arkeologiskt objekt (inte skyddsobjekt), en boplatz från 1900-talet [4 Kristinestad Norrgrann](#).

Efter inventeringen finns det 3 kända fasta fornlämningar i området, av vilka 2 är stenrösobjekt från bronsåldern, 1 tjärdal, 1 övrigt objekt från historisk tid (boplatz från 1900-talet). Fasta fornlämningar (planbeteckning sm) är arkeologiska skyddsobjekt, vilket övriga objekt inte är.

24.11.2023

Alexander Bakhia

Timo Sepänmaa

Källor

Grundkartor 1972 & 1986. 1231 06 & 1231 09. Lantmäteriverket.

Sideby. Sockenkartor. 1846. 1231 06 & 1231 09. Lantmäteriverket.

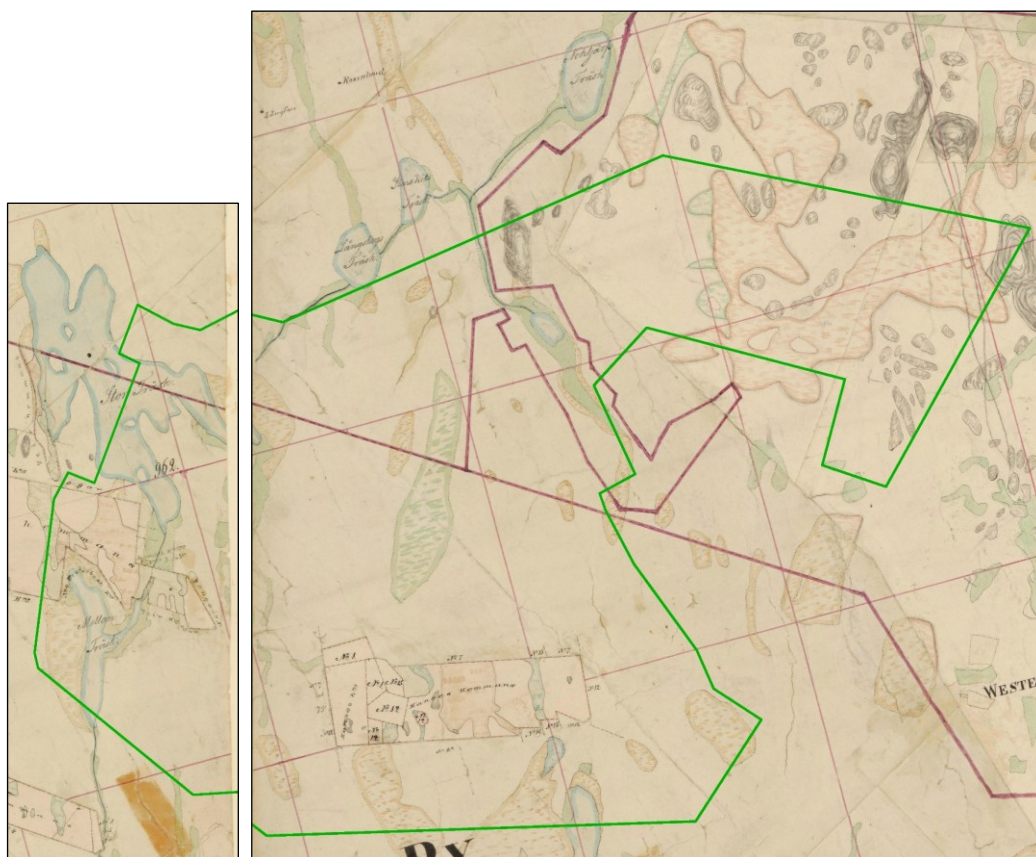
Undersökningar av stenrösen 1912. Kontroll 1912.

(Hiekkanen, 1995) Siipyyn esihistoriallisten muinaisjäännösten perusinventointi.

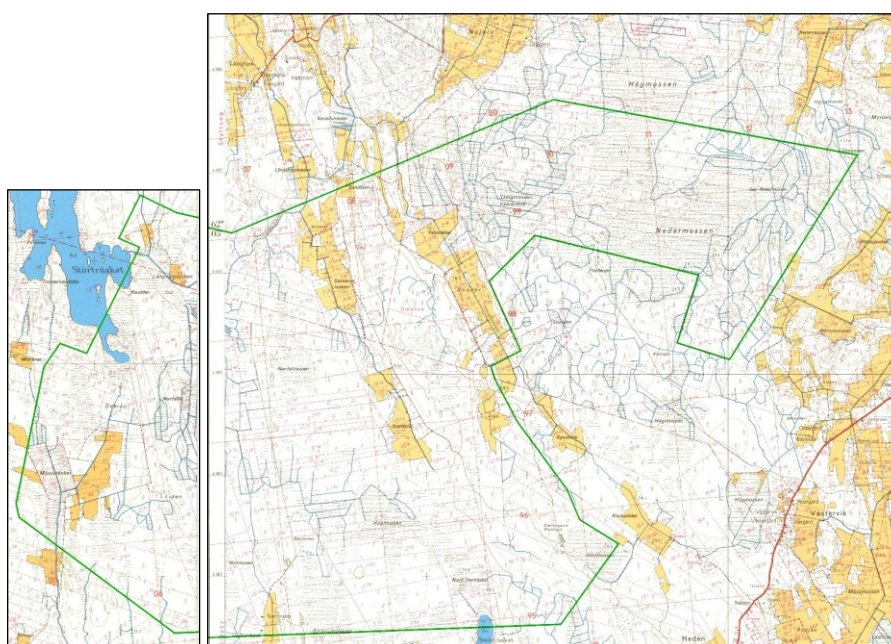
Laulumaa, V. 2006. Kristiinankaupunki – ”Ajan jälkiä muuttuvassa maailmassa” -hankkeen muinaisjäännösinventointi.

Rostedt, T. 2012. Fornlämningsinventering för Västervik vindkraftspark i Kristinestad 2012.

Gamla kartor

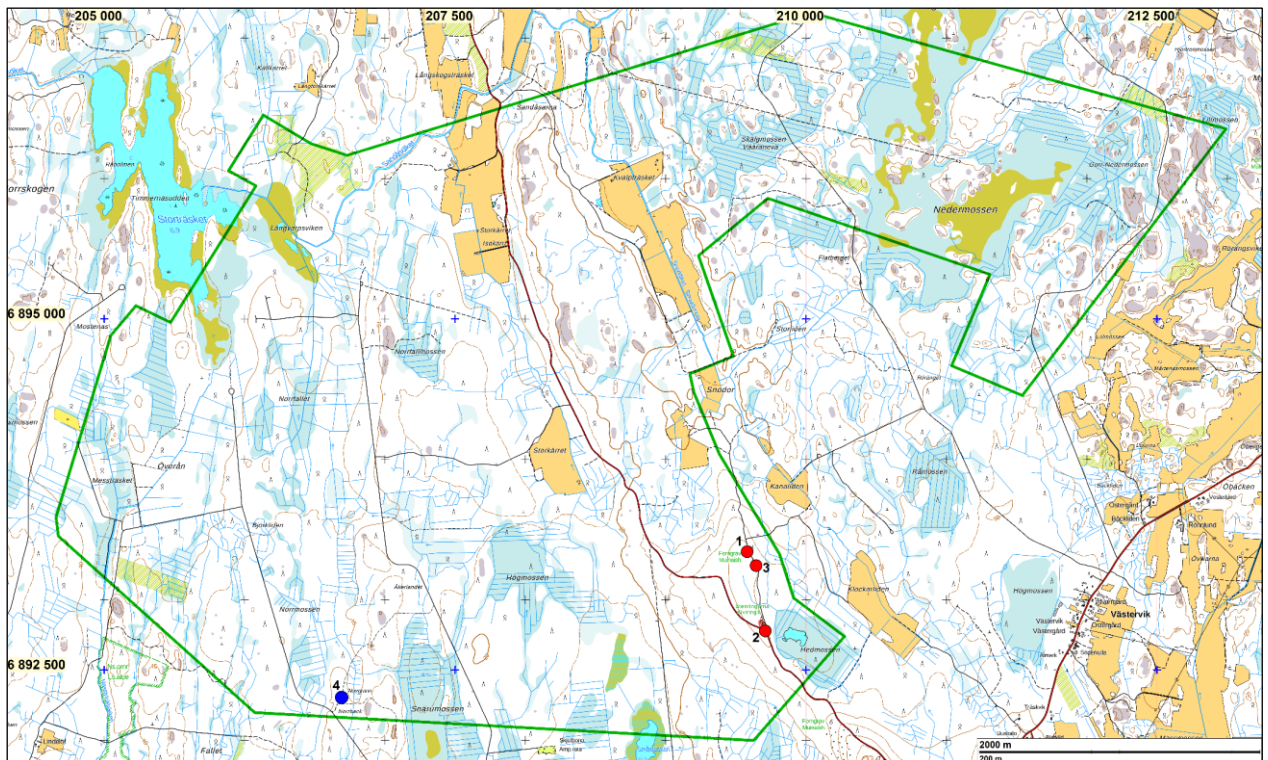

Utdrag ur Sideby sockenkarta 1846, med senare tillägg som sannolikt är från slutet av 1800-talet. Gränsen för projektområdet för vindkraftsparken har markerats med grön linje. På sockenkartan har byarnas gränser markerats med röd linje. Den sydligaste byn är Sideby, den östligaste Ömossa (gammal form Ömåssa) och längst mot nordväst ligger Skaftung. Kartblad: till vänster 1231 06, till höger 1231 09. Undersökningsområdet har markerats med grön linje. På senare pålimningar i den södra och västra delen (under senare hälften av 1800-talet eller början av 1900-talet) har ägor markerats i området med förklaringen "Hanses Hemmans".

Utdrag ur grundkartor från 1972 (kartblad: till vänster 1231 06, till höger 1231 09). Undersökningsområdet har markerats med grön linje.

Översiktskarta

Siffrorna är objektsnummer i rapporten. De röda bollarna är fasta fornlämningar, det blåa är ett övrigt objekt.

Objektsförteckning

Nr	N	E	Kommun	Namn	Datering	Art	FLN
Fasta fornlämningar (skyddsobjekt)							
1	6893342	209581	Kristinestad	Sideby-Stenringbacken N	bronsåldern	stenröse	750010008
2	6892778	209710	Kristinestad	Sideby-Stenringsbacken	bronsåldern	stenröse	750010007
3	6893243	209645	Kristinestad	Hedmossen	historisk tid	tjärdal	750010008 underobjekt)
Övrigt objekt (inget skyddsobjekt)							
4	6892306	206692	Kristinestad	Norrgrann	modern tid	stenmurar, källare	nytt

Objektsbeskrivningar

1 KRISTINESTAD SIDEBY-STENRINGSBACKEN N

Fornlämningsnr: 750010008

Status: fast fornlämning (sm)

Datering: bronsåldern

Art: grav: röse

Koordin: N 6893342 E 209581 Z 32

Undersökt av: Tallgren 1912 granskning, Hiekkanen 1980 inventering, Laulumaa 2006 inventering

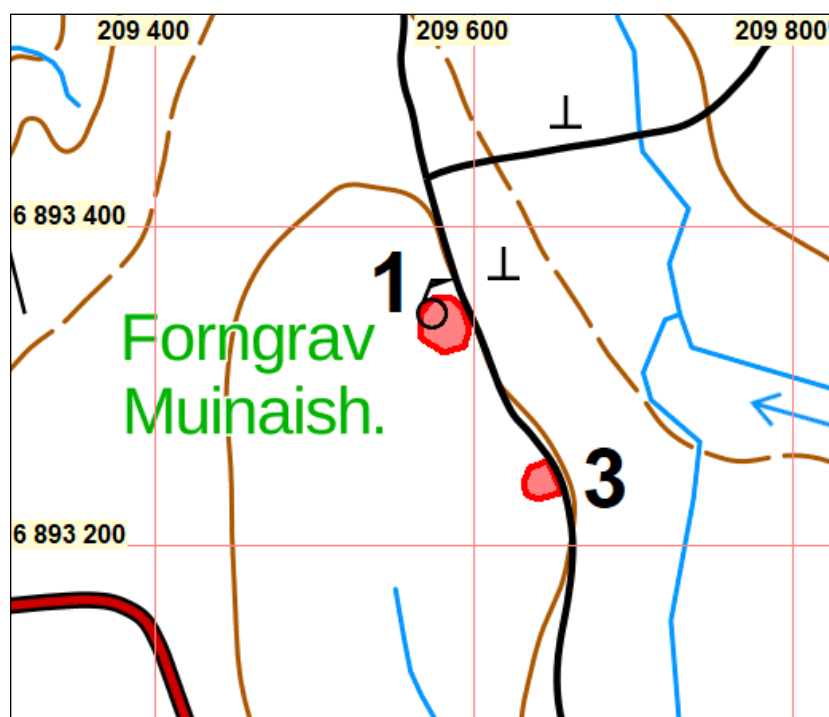
Läge: Platsen ligger 24,2 km nordväst om Kristinestads kyrka.

Noteringar: **Fornlämningsregistret:**1980. Röset ligger mot nordost i den nordvästra änden av en åsslutning väster om en skogsväg som går från Heden till Kanaliden, cirka 10 meter väster om skogsvägen. Cirka 30 meter mot söder-sydost från rösen finns en tjärdalsbotten.

2006. Röset ligger cirka 500 meter norrut från rösgravplatsen Sideby-Stenringsbacken (fornl.nr 750010007), i den norra änden av samma ås, strax väster om vägen. Röset har en diameter på cirka 8 meter och är täckt av ett tjockt lager med mossa. Röset ligger skymt av granar i mitten växer en björk.

Bakhia 2023 & Sepänmaa: Röset är i samma skick som vid inventeringen 2006. Det är antagligen fråga om Tallgrens (1912) röse VI.

Tjärdalen, som det hänvisas till i fornlämningsregistrets uppgifter, är objekt 3 i denna rapport (Hedmossen).

1: röse, 3: tjärdal.

Till vänster: Röset fotograferat mot väst. Till höger: Röset fotograferat mot sydost.

2 KRISTINESTAD SIDEBY-STENRINGSBACKEN

Fornlämningsnr: 750010007

Status: fast fornlämning (sm)

Datering: bronsåldern

Art: röse (antal 5)

Koordin: N 6892778 E 209710

Undersökts av: Tallgren 1912 utgrävning, Hiekkanen 1980 inventering, Laulumaa 2006 inventering

Läge: Platsen ligger 24,7 km sydost om Kristinestads kyrka.

Noteringar: **Fornlämningsregistret:** Objektet ligger 2 km nordväst om byn Heden, i den sydöstra änden av en smal ås nordväst om Hedmossen. Grusvägen till Skaftung förgrenas strax framför det första röset. Terrängen består av tallmoskog på moränbotten. På grundkartan har objektet markerats som en fornlämning med texten "Stenringarna Kiviringit". Vid objektet har det ursprungligen funnits fem rösen, av vilka ett är förstört. Röset i fråga har sannolikt undersökts av Tallgren och resterna av röset har försvunnit i samband med vägarbeten. Rösena står i en rad på en sträcka av cirka 100 meter på åsens krön. Röse 1 har en diameter på ca 8 m och en höjd på ca 1,3 m. Röse 2 har en diameter på ca 13 m, en höjd på ca 2 m. Röse 3 har en diameter på ca 5 m, höjd på ca 1 m. Röse 4 har en diameter på ca 12 m, en höjd på ca 2 m. Rösena är kransliknande.

Bakhia & Sepänmaa 2023:

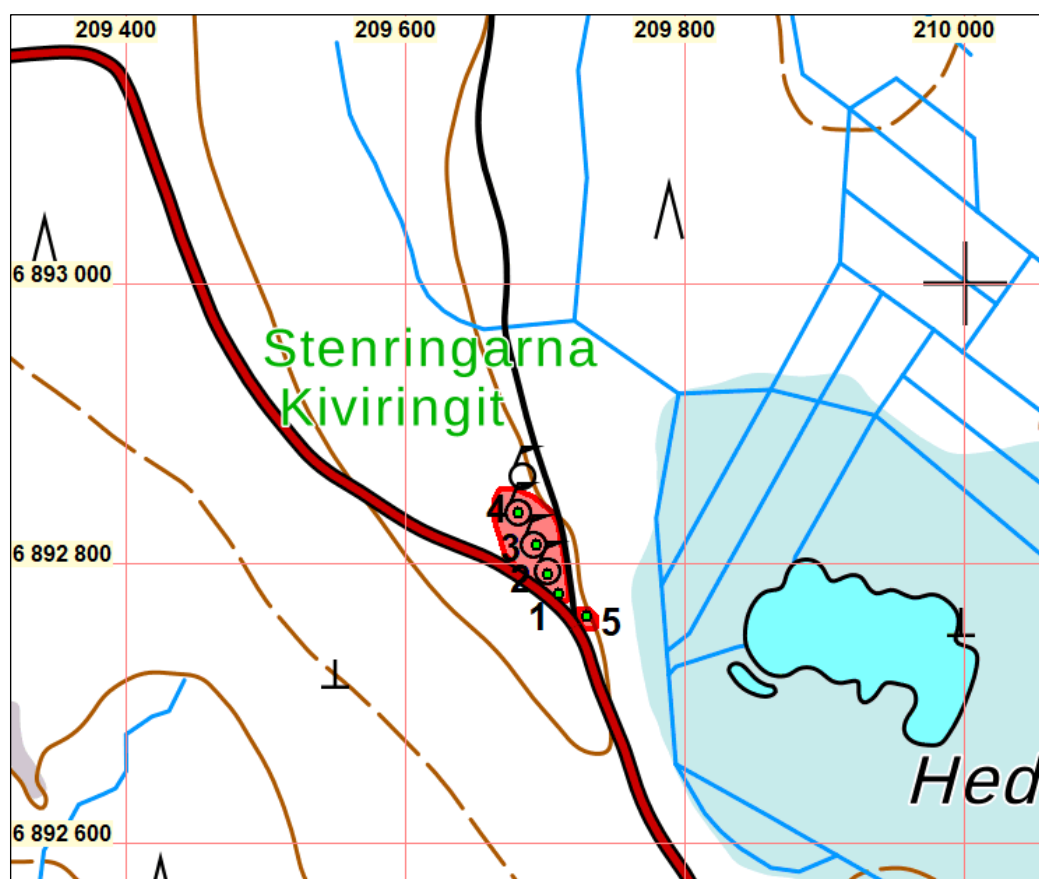
Vid objektet finns fyra väl bevarade och representativa stenrösen.

N	E	Röse Nr	Tallgrens numrering	Diameter (m)
6892778	209710	1	II	8
6892792	209702	2	III	14
6892813	209694	3	IV	5
6892836	209681	4	V	13
6892762	209730	5	I	4

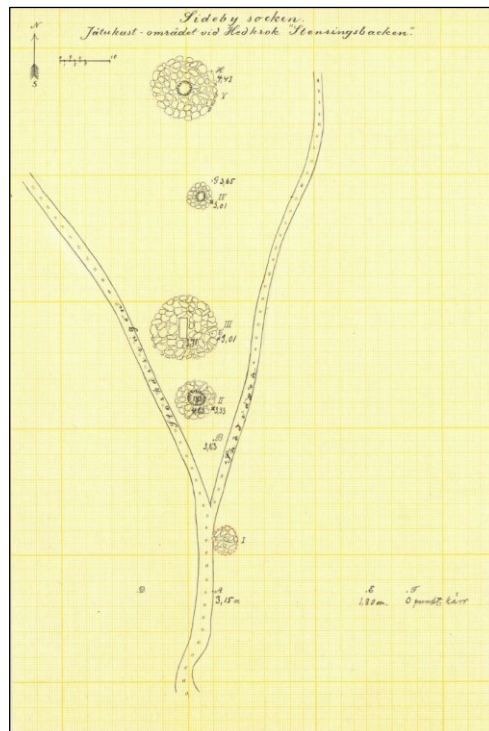
Söder om en korsning mellan vägar, strax i den östra kanten av vägen, konstaterades en cirkelformad stenkonstruktion med en diameter på cirka 4 m (Underobjekt 5). I mitten finns en rund grop med en diameter på drygt en meter och ett djup på cirka 40 cm. Platsen är delvis täckt, sannolikt med moränmark i samband med röjning för vägen och därför i viss mån svår att gestalta. Konstruktionen sammanfaller någorlunda exakt med röset på Tallgrens karta (1912). Det är alltså med stor sannolikhet fråga om rester av ett röse som utgrävts av Tallgren. Eftersom rösen inte alltid undersöktes helt 1912 har konstruktionen i fråga lagts till innanför avgränsningen av fornlämningen.

På Lantmäteriverkets baskartor har 5 fornlämningsymboler markerats i området. Vid den nordligaste finns ingen fornlämning. Även de övriga markeringarna är oklara.

Obs! Tallgren (1912) nämner att det finns ett röse (nr VI i Tallgrens rapport) cirka 300 m norrut från röse V (nr 4 i bifogad förteckning), på västra sidan av vägen. På detta avstånd finns inga rösen. Området granskades i terrängen 2023. Det är uppenbart att Tallgren menat röset vid objekt 1 i denna rapport. Det ligger på cirka 500 meters avstånd. Antagligen har Tallgren råkat ut för ett skrivfel eller ett räknefel.

Objekt 2. Underobjekt nummerade. Den föreslagna avgränsningen av objektet har markerats med röd skuggning.

Tallgrens (1912) kartskiss över objektet.

Till vänster röse 1, mot väst. Till höger röse 2, mot norr.

Till vänster: I förgrunden syns röse 3 och i bakgrunden röse 4, norrut. Till höger: Kallmurad grop i mitten av röse 4. Mot nordost.

3 KRISTINESTAD HEDMOSSEN

Fornlämningsnr: (750010008)

Status: fast fornlämning (sm)

Datering: historisk

Art: tjärdal

Koordin: N 6893243 E 209645 Z 32

Undersökts av: Hiekkanen 1980 inventering, Laulumaa 2006 inventering

Läge: Platsen ligger 24,7 km sydost om Kristinestads kyrka.

Noteringar: **Bakhia & Sepänmaa 2023:** Tjärdal som ligger 30 meter sydost om röset vid objekt 1. Tjärdalen är låg och ovanpå den växer tätt med träd och övrig vegetation. Därför urskiljs objektet svagt från omgivningen. Tjärdalen har en diameter på cirka 10 meter. Den kallmurade halsen till tjärdalen ligger mot väst.

I fornlämningsregistret är objektet ett underobjekt till Kristinestad Sideby Stenringsbacken N. I denna rapport har den angetts som ett eget objekt.

Karta i samband med objekt 1.

Den mellersta delen av tjärdalen, fotograferad mot öst.

4 KRISTINESTAD NORRGRANN

Fornlämningskod: nytt objekt

Status: övrigt objekt

Datering: modern

Art: stenmurar, källare

Koordin: N 6892306 E 206692 (vid källaren)

Undersökts av: Timo Sepänmaa & Alexander Bakhia 2023

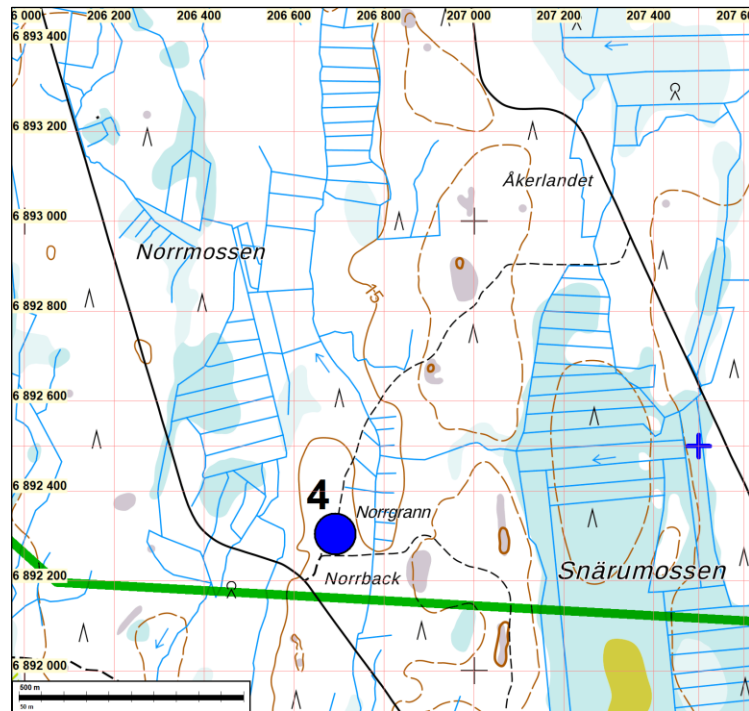
Läge: Platsen ligger 24,2 km sydost om Kristinestads kyrka.

Noteringar: **Bakhia & Sepänmaa 2023:** Cirka 3,6 km nordost om Sideby kyrka, längs en stig som går från Norrback skogsväg till Norrfall skogsväg finns välbevarade stenmurar och en välvd källare. Omgivningen av lämningarna har ställvis vuxit igen med buskar och skog och är ställvis öppet och ängsliknande.

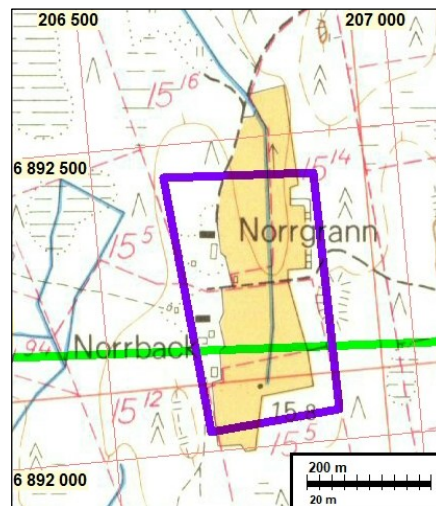
Stenmurarna, som kontrollerats 2023, har en höjd på cirka 1–1,5 meter och en bredd på cirka 2–3 meter. Baserat på laserskanningsmaterial finns stenmurar i ett cirka 200 x 300 meter stort område. Endast en del av dem konstaterades vid inventeringen 2023, eftersom det är fråga om lämningar från högst 100 år gammal bebyggelse.

Stenmurarna och källaren är lämningar av Norrgranns och Norrbacks gårdar. Norrbacks och Norrgranns gårdar har antagligen grundats i början av 1900-talet; på sockenkartan från 1846 är området öde, men det finns en styckningskarta över Norrgranns lägenhet från 1927, vilket tyder på att åtminstone Norrgranns lägenhet existerade redan då. På grundkartan från 1972 har Norrgranns och Norrbacks lägenheter med hus markerats vid platsen för stenmurarna. Stenmurarna i fråga tangerar husen till båda lägenheterna på grundkartan. Norr om källaren har en bostadsbyggnad markerats. På grundkartan från 1986 finns lägenheterna inte längre markerade, vilket tyder på att de blivit öde i skiftet mellan 70- och 80-talet. På grundkartor från 1986 har byggnader inte längre markerats på platsen, och jämfört med grundkartan från 1972 har åkerområdet minskat till cirka en tredjedel.

Det är fråga om lämningar från högst drygt 100 år gammal bebyggelse. Även om de är representativa har de inget arkeologiskt skydds- eller undersökningsvärde. Statuserna är "övrigt arkeologiskt objekt" – inte något skyddsobjekt.

Objektet ligger vid den blå punkten och dess omgivning.

Norrgranns och Norrbacks lägenheter på grundkarta från 1972. Enligt laserskanningsmaterialet finns det stenmurar innanför området som markerats med lila färg. Med grön linje markeras den södra gränsen för den sydvästra delen av projektområdet.

Till vänster: Stenmur i den mellersta delen av området, fotograferat mot söder. *Till höger:* Stenmur i gran-skog i den norra änden av skyddsområdet, fotograferat mot norr.

Till vänster: Stenmur ungefär intill Norrgranns hus enligt markering på grundkartan 1972, fotograferat mot sydväst. *Till höger:* Övergiven källarbyggnad, fotograferad mot väst.